

óriásokká való egybeolvasztás ellen. Nincs terem gondolatom kifejtésére, de azt hiszem más oldalról kellene a kérdést megközelíteni. Eddig mindig a fantázián kezdtük; kezdenők egyszer onnan, amit Jókai maga annyiszor hangoztatott: a realitás; felülről helyett próbáljuk meg alulról. Talán akkor valószínűtlennek mondott jellemei is valószínűbe-kké válnak, hisz legtöbbször a nemzet ébredésének és titáni harcainak valószínűtlen idejéből mintázódik, amire a költő maga több ízben utal. Én azt hiszem, hogy sok ellentmondás és látszólagos képtelenség el fog oszlani, ha Jókai szemével fogunk hozzá, az ő esztétikájának, poétikájának, költői lélektanának törvényeit állapítjuk meg.

Ravasz fejtegetései szinte minden lapon megállíthatnak, helyeslésre vagy ellenmondásra bírnak, tehát erősen megindítják és megtermékenyítik gondolkodásunkat. Pompás a Jókai nyelvéről szóló részlet, melynek utolsó sorai Arannyal vetik össze: „Arany minden nyelvészeti lehetlenséget megoldott, ha az előbb problémává vált számára. Jókai sohasem oldott meg problémákat, mert nem voltak soha *nehézségei*.” De itt is tiltakoznunk kell ez ötlet ellen: „Petőfi világa néma világ”, értvén rajta, hogy akusztikai mozzanatai, indítékai nincsenek; nem utalok másra, mint a *Téli esték* utolsó versszakára, melynek szimfóniája kész cáfolat.

Van Ravasz Jókai-tanulmányának egy önálló része, mely a képzetet s a valóság viszonyát tárgyalja. Ez esztétikai irodalmunkban egyike a legmélyebben járó fejtegetéseknek s bár alig terjed kilenc lapra, többet mond, mint némely kilencéves értekezés. Sem a Jókai-, sem a Madách-magyarozók nem mellőzhetik ezt a két remekbe készült tanulmányt.

Tolnai Vilmos.

Újabb Wilde-kötetek magyarul. (Toll, írón, méreg, Fordította: Bálint Lajos. — Tanulmányok, Fordította: Hevesi Sándor. — De Profundis, Fordította: Telekes Béla. Genius-kiadás.) Az a huszonöt év, mely Oscar Wilde halála óta immáron eltelt, elég nyugodt távlatot nyit arra, hogy meglássuk rajta azokat a — valódi vagy hamis — rovásokat és értékeket, amelyeket mindig láttat, avagy lassanként elmos az

idő. Annyi kétségtelen, hogy a Wilde-láz kacér, bizzar irodalmi divata eltűnt. S ha most hatása alól már higgadtabb, összefoglalóbb távolságra jutva, értékjelentősséggé akarjuk kiemelni munkásságát, egyrészt fájdalmas csalódással kell lemondanunk arról a kísérletről, amely őt s műveit a klasszikus arányosság méreteivel próbálja felfogni és értelmezni, másrészt leverő érzések közt kell szemlélnünk káprázató tehetségének örökség-sorsát: a szellemeskedő ötlet-formáknak epigon öröklődésekben kihasznált, fénytelen elfonnyadását és kiéledését.

A fenn jelzett kötetek Oscar Wilde-ot, mint a művészi élet forradalmi individualistáját alakítják elénk. Alapjában Wildenak a tanulmányokban tulajdonképen nincs sem hite, amelyet hirdessen, sem elmélete, amelyet bizonyítson. Ő sohasem jut tovább önmagánál. Ő mindig önmaga, saját egyéniségének élvezője, — de csak önmagáért s erre használja, építi fel maga körül a világot. Objektív mértéket, elvet, történelmet nem ismer, sem magában, sem magán kívül. A dolgok, az élet mértéke csak az egyén, akit a képzelete határoz meg a szépség stílusában. Ez a képzelet azonban valahogy nem a maga teremtő fényében ragyog. A logika játékos könnyedsége csillog rajta. Formák, melyek kikerülnek azt, hogy gondolatok teljenek és érlelődjenek beléjük, ötletekké könnyűnek és dialektikus szellemeskedések csattanó káprázatát villogtatják fölötte. Lépten-nyomon érzik, hogy a forma, a kifejezés fontosabb, mint a tartalom. Az ötlet veri a gondolatot. A paradoxonok bűbájos kötél tánca, mely villanó, néha szédítő erejével inkább izgatja, mint kifejezi az igazságot, csak magát egyensúlyozza s nem veszi észre, hogy csak mozdulat-, játék-stílus lett, amely meglep, mert merész, de nem azért, mert talán igaz és biztos.

Szinte magától értetődik, hogy Wildenak ezzel az életszemléletével nem férhet össze a világ színházisának szolid munkája. Wilde paradoxonokra bontja szét az egész életet. Ezért lesz fölényes, cinikus, aki mindent feláldoz a meglepetés hatásának. A világot sem éli át, nem is szenved meg, nincs igazi élménye róla; ő maga csinálja, és finom mívű

stílusába burkolja tapasztalatait. Közben pedig mindig arra vigyáz, hogy a paradoxonjai meg ne sérüljenek, arra azonban sohasem ügyel, hogy észre ne vegyék, hogy ő csak gyönyörködik, de nem hisz bennük. Ezért nem tud elhittetni, de meghatni sem. S ha itt-ott egy-egy gondolata ragyogó formájával csodálatkozó elmélkedésre kényszerít bennünket, ekkor is zavarban vagyunk, mert érezzük, hogy sajátjából csak egy pillanatot, de nem egész életének ereje áll a gondolata mögött.

Bármennyire eleven is Wildenak ez a szellemi ereje, nem tagadható azonban, hogy nagyon egyirányú, formalisztikus s így néha mechanikus természetű lesz. Folyton egy csapáson jár s egyazon gyűrűben kering. Valósággal rabszolgája lesz gondolkozásmódja eme természetének, s bár győzi anyaggal, kimerül annak változatos megszerkesztésében. Ez az önmaga-kötöttsége felszívja még egyénisége fejlődését is; hazárdjátékosa lesz legnagyobb, legtermékenyebb pillanatainak és artisztikus, könnyelmű mozdulattal tékozolja el embersége értékeit. Vajjon el lehet-e hinni, hogy Wilde individualizmusa a De profundisban a megalázódással megtisztult s igaz lett, amikor ennek a megalázódásnak a tartalom nem igazságot, hanem csak elevenebb és mélyebb stílus-szint jelentett nála? Szabad-e az életet ilyen torzóvá feldolgozni, amely a fájdalom látszat-ihlete alatt készül s nincs benne szenvedés, de még csak érzelmi rész sem, hanem csak pózoló tettetés, elmés és hamis finomkodás? Wilde tragédiája nem ott van, ahol André Gide keresi, hogy egyénisége végül is megfogyatkozott, hanem ott, hogy mindig az életművészet királyának hirdette magát s végső elemzésben csak fényes seb lett a művészetben. Ő volt a század legnagyobb kincsének a gondolatnak legszellemesebb tékozlója s a szépség-keresés legzenitálisabb, de legfájdalmasabb nyugtalansága.

Brisits Frigyes.

Aranysárkány. (Kosztolányi Dezső, az regénye.) Kosztolányi Dezső, az újabb magyar lírának egyik közismert és elismert reprezentánsa, prózai műveiben: novelláiban és regényeiben is a franciák, a naturalisták és impresszionisták tanítványa. Nagyon jó iskola ez annak, aki,

mint ő is, erősen kifejelett művészi egyéniségen szűri át a nagy mesterektől kapott irányító elveket és hatásokat. De ez elvek és hatások azért rendre kimutathatók nála, persze azokkal a különbségekkel együtt, melyek faji, vagy talán csak individuális egyéniségéből erednek. — Az érzékeltetés művésze, a pillanatnyi impressziók megragadása és lehető teljes kifejezése, az írói személytelenségre és a tárgyias alakításra való törekvés (*impersonnalité* és *impassibilité*), a kis, jelentéktelen emberek világába való elmerülés, jellemzésben az analitikus módszer, az élet összevisszaságának és logikátlanságának megéreztetése és naturalisztikus ábrázolása, ennek folytán persze a regény kompozíciójának elhanyagolása; ez mind, mind a Goncourtok, Flaubert és Guy de Maupassant hagyományára és Kosztolányi hű követője e hagyományoknak. De lírikus természetét, meleg, érző szívét nem tagadja meg s nem téved sem a naturalisták rútság-kultuszába, sem erotikába. Ezen felül mérsékelten hajlik a szimbolizmusra és az élet hiábavalóságának szimbolikus megsejtetésére. S így végül is, megint csak összehalálkozik francia mestereivel, kiknek műveiből csak úgy árad a désillusion, a kiábrándultság, az a „lelki szárazság“, melyről már Szent Ágoston is tudott, s mely a mindennapiság tarlójáról száll és ragad át az affektusokra szomjazó kedélyre s kiszikkasztja a szívet. Kosztolányi pesszimizmusát azonban érző szív, részvét és a humorra való hajlandóság enyhíti. Nála a pesszimizmusból melancholia lesz.

Mindez a lelki és írói sajátság erős nyomokat hagyott most megjelent regényén: az *Aranysárkányon* is. De lássuk magát a regényt. Ha kinyitjuk a könyvet, egy érdekes kis világ tárul föl előttünk. Egy eleven, nyüzsgő kis boly, délvidéki magyar város, az író egy másik regényéből is jól ismert Sárszeg, abban is egy kis kör; a gimnázium, a diákok és tanárok élete. Az író valósággal érzékeink elé állítja ezt a kis világot. Maga nem igen beszél, nem magyaráz, csak mutogat, megláttatja velünk az embereket és a dolgokat. Mintha csak nem is könyvből olvasnók, hanem szabad